

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

LEJA FURLAN

**Literarni lik ženske v romanu *Da me je strah?* Maruše
Krese**

Diplomsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Alojzija Zupan Sosič

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2016

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici red. prof. dr. Alojziji Zupan Sosič za strokovno pomoč, nasvete in vodenje pri izdelavi tega diplomskega dela. Velika zahvala gre tudi moji družini, ki me je ves čas podpirala, verjela vame in mi stala ob strani.

IZVLEČEK

Literarni lik ženske v romanu *Da me je strah?* Maruše Krese

V diplomskem delu sem analizirala in med seboj primerjala roman Maruše Krese *Da me je strah?* in njeno zbirko kratkih zgodb *Vsi moji božiči*. Osredotočila sem se predvsem na oznako glavnih ženskih likov. Za razumevanje vojnega in povojnega stanja v Sloveniji sem najprej na kratko predstavila zgodovino Slovencev ter vlogo partizanov med drugo svetovno vojno. Ker sta ženska lika v obeh delih avtobiografska, sem opisala življenje avtorice. Dotaknila sem se tudi teorije sodobnega slovenskega romana, literarne oziroma književne osebe ter problematičnega razmerja med faktom in fikcijo.

Ključne besede: *Da me je strah?*, *Vsi moji božiči*, sodobni slovenski roman, avtobiografija, partizanstvo, ženski lik

ABSTRACT

Female character in Maruša Krese's novel *Me, Scared?*

In my diploma thesis I analysed and compared Maruša Krese's novel *Me, Scared?* and her collection of short stories *All My Christmas Eves*. The focus is mainly on the analysis of the main female characters. In order to better understand war and postwar situation in Slovenia I briefly presented the history of Slovenians and the role of partisans during the Second World War. Since female characters in both novels are autobiographical, I presented the author's life. I also mentioned the theory of modern Slovenian novel, literary character and the problematic relationship between fact and fiction.

Key words: *Me, Scared?*, *All My Christmas Eves*, modern Slovenian novel, autobiography, partisan movement, female character

Kazalo

1. UVOD.....	5
2. PARTIZANSKO GIBANJE IN PARTIZANSKA UMETNOST.....	6
3. O AVTORICI	8
4. SODOBNI SLOVENSKI ROMAN.....	9
4.1. MED FAKTOM IN FIKCIJO.....	9
4.2. LITERARNA OSEBA	11
5. ANALIZA ROMANA <i>DA ME JE STRAH?</i> IN ZBIRKE KRATKIH ZGODB <i>VSI MOJI BOŽIČI</i>	12
6. ZAKLJUČEK	21
7. POVZETEK	22
8. LITERATURA	23
8.1. VIRI	23
8.2. LITERATURA.....	23
8.3. SPLETNI VIRI.....	24

1. UVOD

»Ta preklet spomin. Vsak dan postaja bolj živ in boleč.«

(Krese 2012:177)

Prav ta spomin na svojo preteklost in na pripovedovanja staršev je pisateljico Marušo Krese preganjal in je glavni krivec za nastanek njenih del. V diplomskem delu sem se ukvarjala z analizo in primerjavo njenega romana *Da me je strah?* in zbirke kratkih zgodb *Vsi moji božiči*, pri čemer sem se osredotočila na karakterizacijo ženskih likov. Ker sta deli avtobiografski, se zdi pomembno poudariti razlikovanje med avtorjem in pripovedovalcem. Bralci radi povezujemo zgodbo romana z resnično zgodbo pisatelja in med njima vlečemo vzporednice, česar pa ne smemo istovetiti, saj je pripovedovalec izmišljena kategorija pripovednega dela. Kljub temu pa se realnost in fikcija v obeh delih tesno prepletata.

Ko sem knjigi prvič prebrala, sem tiho obsedela, saj sta me navdajali z bolečino in tesnobo. Pustili sta me potrto in zato sem bila prepričana, da bom v svoji diplomski nalogi raje pisala o čem drugem. Moje misli pa mi niso dale miru in velikokrat sem se vračala k premišljevanju o dogodkih v literarnem delu. Bolj kot sem razmišljala, bolj se mi je pred obrazom zarisovala podoba trdne in pokončne ženske, ki me je navdajala z optimizmom in občudovanjem. Prav h taki močni ženski je usmerjeno Marušino pisanje. Delo *Vsi moji božiči*, ki pa niso prav nič božični, razgrinja avtoričino življenje, kljub temu, da se zbirka zdi na pogled skopa. Pripovedovalka ob spominih problematizira vlogo ženske in razdre podobo božiča, ki nam jo vsiljujejo mediji. Tudi v romanu imajo osrednjo vlogo ženske, ki si morajo svoje pravice šele izboriti. Vojna je prikazana neprizanesljivo in brez dodatnih komentarjev. Kresetovo je preganjala usoda materine generacije in prav tej je v romanu posvetila največ svoje pozornosti ter tako razčistila s starši in svojo preteklostjo.

2. PARTIZANSKO GIBANJE IN PARTIZANSKA UMETNOST

Slovensko partizanstvo je nastalo in se razvijalo v letih 1941 – 1945. Po kapitulaciji Jugoslavije, 17. aprila 1941, so Slovenijo zasedli trije okupatorji: Nemški rajh je zasedel Štajersko, Gorenjsko, severni del Dolenjske in Mežiško dolino, Madžari so dobili večino Prekmurja, Italijani pa večji del Notranjske, Dolenjske in Ljubljano. Vsem trem je bila skupna želja po uničenju Slovencev kot naroda. Slovensko prebivalstvo je okupacijo večinoma odklanjalo. Širilo se je prepričanje, da se je treba okupatorju upreti in si prislužiti mesto v svetu. To so komunisti znali vzeti v svoje roke, s čimer so vsadili kali državljanske vojne. KPS je odločala, kdo od komunistov bo šel v partizane, pripravljala je orožje, strelivo in opremo ter načrtovala, katera področja so ustrezna za organizacijo partizanskih taborov. Pod vodstvom KPS je OF pozvala Slovence k oboroženemu odporu za osvoboditev slovenskega naroda. Prve partizanske skupine so sestavljali komunisti, ki so se zatekli v hribe pred aretacijami in preganjanjem. Kot izdajalce in sovražnike so razumeli tiste, ki so sodelovali z okupatorjem in izdajali ter tiste, ki so bili nasprotni KPS in partizanski vojski. Oblikovala sta se dva tabora: osvobodilni tabor in protirevolucionarni tabor. Prvi je oblikoval svoj lastni politični in vojaški program ter imel aktivno vlogo, drugi pa zgolj pasivno. Če je prvi tabor prinašal tudi svobodo, je drugi zgolj kolaboracijo. Osvobodilni tabor je vzpostavil vojsko, protirevolucionarnemu pa so jo morali vzpostaviti Italijani ali Nemci. Vse to je vplivalo na odločitve Slovencev v prid prvega tabora. Obrambo pred komunisti so v veliki večini podprli katoliški duhovniki, pri čemer jim je pomagala italijanska oblast. Z Dolomitsko izjavo (1943) se je slovenski politični prostor dokončno razdelil na »komuniste in antikomuniste«, sredinska nevtralna pozicija pa je za obe strani postajala nevzdržna. Začela se je državljanska vojna, do katere je prišlo v Ljubljanski pokrajini in v nekaterih predelih Gorenjske in Primorske.

Izjemno širjenje partizanske vojske je pokazalo na pomanjkanje kadrov za opravljanje odgovornih funkcij, zato so funkcije komandantov in komisarjev pogosto opravljali kar novinci. Leta 1943 je bila razglašena vojaška obveznost od 17. do 45. leta starosti. Mnogi prisilno mobilizirani partizani so kasneje dezertirali, se skrivali pri domačih ali pa prestopili k nasprotnikom, za kar jim je grozila tudi smrtna kazen. Ker so bile leta 1941 v gozdovih samo manjše partizanske čete, je bilo hrane, ki so jo dobivali v vaseh in mestih, dovolj. Z naraščanjem števila partizanov in vse večjo osiromašenostjo prebivalstva, se je večala tudi potreba po večjih količinah hrane, zato je prišlo do rekviriranja predvsem na domovih domobranske vojske. Zelo pomembna je bila tudi skrb za ranjence, zato so začeli postavljati

bolnice. Partizanske bolnice so se nahajale na skritih krajih in so tako nudile varno zavetje pred okupatorjem.

Slovenska partizanska vojska je s pomočjo Jugoslovanske armade osvobodila vse slovensko ozemlje. Konec vojne je kljub povojnim grozotam prinesel olajšanje in začela se je obnova države (Lešnik 1995: 9 – 109).

Ves čas narodnoosvobodilnega boja se je razvijala slovenska kulturna in znanstvena ustvarjalnost, od književnosti, gledališča, slikarstva in glasbe do narodnozgodovinske vede (Prunk 2002: 149). Komelj (2009: 31) razume partizansko umetnost kot umetnost, ki je nastajala v boju za nov svet in je svojo svobodo neločljivo povezala z osvoboditvijo in osvobodilnim gibanjem. Hkrati pa se zaveda, da ta izraz obsega več ali manj kot umetnost, ki je nastajala v partizanih: partizani namreč niso pisali samo partizanske književnosti, prav tako pa ta ni nastajala zgolj v partizanskih enotah in na partizanskih osvobojenih ozemljih, saj so jo zapisovali tudi izven partizanskih odredov (138). Partizanske umetnosti torej ne moremo opredeliti izključno kot umetnost avtorjev, ki so bili partizani. Prav zaradi te razpršenosti izraza partizanska književnost in zaradi žanrske sinkretičnosti (v romanih so prisotni tudi drugi žanri) Alojzija Zupan Sosič (2014: 23) takšnih romanov ne imenuje partizanski romani, temveč uporablja izraz partizanska zgodba. Ta ima pomembno vlogo v romanu *Da me je strah?*, saj ji je posvečen večji del pripovedi, medtem ko je v zbirki *Vsi moji božiči* neznatna.

3. O AVTORICI

Maruša Krese, rojena 13. aprila 1947 v Ljubljani, je bila pesnica, pisateljica, esejistka, ustvarjalka radijskih iger, novinarka in humanitarka. Študirala je umetnostno zgodovino, primerjalno književnost in psihoterapijo v Sloveniji, ZDA, Veliki Britaniji in na Nizozemskem. Nekaj časa je bila zaposlena na ljubljanski psihiatriji, kot psihoterapevtka pa je delala tudi v Londonu in Tübingenu. Leta 1990 jo je pot zanesla v Berlin, kjer je delovala kot svobodna novinarka in pisateljica. Zaradi svojega popotniškega duha je bila razpeta med rojstnim krajem, Berlinom in Gradcem. Aktivna je bila v času vojne v Bosni, za kar jo je nemški predsednik nagradil z zlatim križcem za humanitarno in kulturno posredništvo med Bosno in Nemčijo. Avtorice evropskega projekta *Ženske z vizijo* (2007) so jo uvrstile med sto najvplivnejših žensk v Evropi. Poročena je bila s pesnikom Tomažem Šalamunom in v skupnem življenju sta se jima rodila dva otroka. Po hudi bolezni je umrla 7. januarja 2013 v Ljubljani.

Podpisala se je pod sedem pesniških zbirk, njeno prvo delo, ki ga je izdala v Sloveniji, pa je zbirka kratkih zgodb *Vsi moji božiči* (2006), za katero je leta 2008 prejela nagrado fabula. Nato je objavila drugo zbirko kratke proze *Vse moje vojne* (2009), leta 2012 pa je pri Gogi izšel njen romaneskni prvenec *Da me je strah?*.

4. SODOBNI SLOVENSKI ROMAN¹

Alojzija Zupan Sosič opredeli roman kot najbolj odprto, nedefinirano in razvijajočo se literarno vrsto, zato težko odgovorimo na vprašanje *kaj sploh je roman*. Prav zaradi te njegove »prožnosti«, ga je Bahtin razumel kot četrto literarno zvrst. Edina njegova stalnica in neproblematična lastnost je sinkretizem, ki se deli na zvrstni, vrstni in žanrski². Prav zaradi sinkretičnosti lažje definiramo posamezne romaneskne žanre kot pa literarno vrsto kot tako.

Postmodernizem je v osemdesetih letih uspešno izpeljal rahljanje mej med visoko in nizko literaturo ter obudil zanimanje za pisanje žanrske literature, že sredi devetdesetih let pa je začel iz slovenske literature izginjati. Najnovejšega slovenskega romana ne moremo več opredeliti kot postmodernistični roman in prav ta upad je prinesel vračanje romana k prenovljenim tradicionalnim modelom.

Sodobni slovenski roman devetdesetih let dvajsetega in v začetku enaindvajsetega stoletja je torej modificirani tradicionalni roman, saj se zgleduje po tradicionalnem romanu, njegov osnovni model pa modificirajo različne post/modernistične preobrazbe, še posebej pa žanrski sinkretizem, prenovljena vloga pripovedovalca (predvsem njegova ironična perspektiva) in večji delež govornih sestavin, ki pripoved naredijo živo in dinamično. Tradicionalnost sodobnega slovenskega romana temelji na pregledni zgodbi, smiselnih razmerjih med literarnimi osebami in razvidni prostorsko-časovni določenosti.

Romani torej niso žanrsko »čisti« in tudi v obravnavanem romanu *Da me je strah?* gre za preplet avtobiografskega, vojnega, družinskega, kronikalnega in ljubezenskega romana. Romana nikakor ne moremo obravnavati enožanrsko, pa tudi avtorica sama pravi, da se je trudila, da ne bi napisala zgolj družinskega romana, ker ti navadno hitro zavijejo v patetiko.

4.1. MED FAKTOM IN FIKCIJO

Meja med fikcijo in faktom, to je med literarnimi in neliterarnimi zvrstmi, je težko določljiva in zabrisana. Avtorica priznava, da zgodba romana *Da me je strah?* temelji na njenem lastnem

¹ Teorijo sodobnega slovenskega romana sem razložila s pomočjo teorije Alojzije Zupan Sosič.

² Zvrstni sinkretizem pomeni prepletanje različnih značilnosti več zvrsti (lirizacija, dramatizacija in eseizacija romana). Vrstni sinkretizem je vključevanje različnih literarnih vrst v roman (pesmi, dramatizirane odlomke, pravljičice...), žanrski sinkretizem pa pomeni preplet različnih žanrov znotraj enega romana.

življenju in življenju njenih staršev, vendar le v grobem. Kot otrok je slišala veliko zgodb o dogajanju med drugo svetovno vojno, zadnja leta svojega življenja pa je poskušala zbirati realne podobe, preverjala je datume, brskala po arhivih in hodila po vaseh, iz katerih sta prihajala njena starša. Precej stvari je obnovila po spominu na pripovedovanja, ki jih je bila deležna v mladih letih, vse dokler ni prav pred njimi zbežala v tujino. Zgodba staršev je bila preveč prisotna, da bi jo lahko zanemarila, hkrati pa je bila to tema, ki jo je leta preganjala in tudi bolela, vendar zanjo ni našla prave forme.

Med (literarno) avtobiografijo in avtobiografskim romanom pogosto ni mogoče vzpostaviti jasne razmejitev. Avtobiografija je v tradicionalni literarni teoriji uvrščena v polliterarne zvrsti, njena literarnost pa narašča premosorazmerno z deležem fikcije v ubeseditvi avtorjeve resnične življenjske zgodbe ali njenega izseka. Roman Ingarden je menil, da so stavki v literarnem delu fiktivni, zato jih ne moremo presojati z vidika resničnih in neresničnih sodb. Poimenoval jih je kvazisodbe, predmetnost (naj gre za osebe, prostore, predmete), ki je v literarnem delu lahko ubesedena, pa z vstopom v literaturo postane kvazirealnost. Realnost in kvazirealnost (torej fikcija) po njegovi teoriji obstajata brez kakršnih koli skupnih točk in prehodov. Sta zgolj vzporedna svetova, ki vzpostavljata ostro ločnico med literaturo in neliteraturo. Po Ingardnu med branjem literature ne smemo biti pozorni na faktično realnost, ampak moramo sprejeti le njeno fiksijsko dimenzijo. Ta teza je bila kritično sprejeta, saj se pomislek najočitneje vzpostavi pri tistih žanrih (npr. zgodovinski, biografski, avtobiografski roman), kjer se fikcija in fakt ne izključujeta, temveč se prežemata in dopolnjujeta. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je teorijo fikcije bistveno preoblikoval Wolfgang Iser, po katerem fikcija ni v nasprotju z resničnostjo, ampak o tej resničnosti nekaj sporoča, vanjo se vpenja oziroma je z njo v parazitskem odnosu (Čeh 2008: 23 – 25).

Marko Juvan (2006: 223) ugotavlja, da resničnost in fikcija nista ločeni in ontološko enoviti področji, saj fikcija razkriva navzočnost fiktivnega v resničnem in tudi obratno. V fikciji nastopajo tudi liki, ki imajo svoje izvornike v resničnosti ali pa kakšnem drugem besedilu. Osebe, ki nosijo resnična imena ali s svojimi opisi ustrezajo zgodovinskim osebnostim, niso nič drugega, kot njihovi 'možni dvojniki', saj so pomensko in predstavno izdelani po volji pripovedovalca (Doležel. V: Juvan 2006: 226).

4.2. LITERARNA OSEBA

Ena temeljnih sestavin epskega literarnega dela je literarna oseba, ki najbolj enotno povezuje pripovedne prvine med seboj in se vztrajno zasidra v bralni spomin. Podobo literarne osebe namreč ohranimo še dolgo po tem, ko smo zgodbo knjige že pozabili (Chatman. V: Zupan Sosič 2006: 289). V strokovnem jeziku se uporablja več izrazov, na primer literarna oseba, junak, lik, figura ..., ki pa so le deloma sopomenski.

Kmecl (1995: 210 – 211) opredeli književno osebo kot osebo, ki jo kot živo govorno ustvari pisatelj. Pripovedovalčeva pozornost je do nekaterih temeljitejša kot do drugih, zato ločuje med glavnimi (osrednjimi, protagonisti) in stranskimi/epizodnimi osebami. Pod besedo *junak* običajno razumemo človeka, ki izpostavlja svojo osebno srečo in tudi življenje za dobrobit drugih, za načela in poštenje. Ta izraz je mehanično prenesen iz klasicistične poetike, po kateri je bila lahko osrednja književna oseba le boljši človek, heroj, mitični junak iz davne preteklosti, pri starih Grkih pogosto potomec zveze med božjim in človeškim bitjem. Ker literarna oseba dandanes ni več sposobna aktivno spreminjati sveta okrog sebe in načeloma nima herojskih značilnosti, je ne moremo več imenovati junak, zato raje uporabljamo termin literarna/književna oseba.

Če sta glavni literarni osebi v obravnavanem romanu dve: *on* in *ona*, komandant in komisarka, katerima se pozneje pridruži še njuna hči, pa v zbirki pripoveduje svoje intimne zgodbe le *ona*, mati treh otrok. V nadaljevanju se bom osredotočila predvsem na ženske like, njihovo karakterizacijo in na odnose do drugih literarnih oseb.

5. ANALIZA ROMANA *DA ME JE STRAH?* IN ZBIRKE KRATKIH ZGODB *VSI MOJI BOŽIČI*

Avtoričin prvi in zadnji roman *Da me je strah?* nam razkriva zgodbo o nekaj generacijah družine od druge svetovne vojne dalje, ki nam jo izmenično pripovedujeta on, komandant, in ona, komisarka. Skozi celoten roman ostajata anonimna in tudi ko razmišljata ali govorita drug o drugem, se avtorica poimenovanju spretno izogne. Vedno ostajata le ona in on. Ostale osebe sicer imajo imena, njihovi priimki pa niso zapisani, zato lahko le sklepamo, za katere resnične ljudi gre. Stanka Hrastelj (2012:193) v spremni besedi pojasni, da je *Matija* Ivan Maček, *Pepca* pa je Pepca Kardelj, vendar njuna identiteta za zgodbo ni pomembna, saj avtorica v pisanje ni vpletala veliko zgodovinskih podatkov, ker romana ni želela zastaviti preveč zgodovinsko.

Zgodba se začne in medias res, sredi vojne vihre leta 1941: »Da me je strah? Ne. Že tri dni čepim tu v snegu.« (Krese 2012: 7) Kresetova, kot pravi v nekem pogovoru tudi sama, se veliko ustavlja ob drobnih dogodkih. Ona čepi v snegu, želi se uleči, želi zapreti oči in želi znova čutiti. Je aktivna ženska, ki se neprestano sprašuje o svoji ženskosti. V zgodovini si ženske niso enakovredno delile sveta z moškimi, pač pa so bile v zapostavljenem oziroma podrejenem položaju. Po splošnem prepričanju sta bili nalogi ženske v prvi vrsti skrb za vzgojo otrok in zvestoba možu. Moški je bil poglavar, ki je skrbel za materialno blagostanje družine, žena pa je bila gospodinja. Razlika med spoloma pa je postala v času vojne nepomembna in zabrisana. Ženske so se vključile med vojskujoče in prevzele odgovornosti, ki so jih v mirnih časih imeli le moški.

Pripovedovalka te zgodbe deluje v javnosti in vodi četo, bataljon ter brigado. Ni ženska, ki bi se podrejala, in ni ženska, ki bi se zadovoljila le z materinsko in gospodinjsko vlogo. Iz njenih oči sijeta samozavest in sposobnost, da sama poskrbi za svojo eksistenco. Je močna, pogumna ter hladna navzven, v sebi pa je nežna in občutljiva. Mora ukazovati in biti odločna, čeprav bi se najraje razjokala od obupa. Predstavlja hlabro in strogo partizanko, pred katero trepetajo mnogi partizani, vendar nihče ne ve, kaj se zares dogaja v njeni duši. Kot stroj hodi od mrtvega človeka do mrtvega človeka in jim zapira oči, vsem, Italijanom, Nemcem ali pa partizanom. Pobira njihovo orožje ter pravi: »Ne morem več. Te smrti, te krvi, te žalosti, ki je tako močna, da še tisto malo, kar čutiš, ubije.« (Krese 2012: 26) Nihče je ne vpraša, ali zmore prenesti vse te vojne grozote, in nihče od moških se ne ponudi ter ji pomaga nositi težek

nahrbtnik. Nekega dne se ji ta zdi še posebej težak, vendar si noče priznati, da preprosto ne more več, saj ve, da bi to pomenilo njen konec. Tako vztraja celo noč do jutra. Ko ga odpre in zagleda v njem kamenje ter biblijo, vsi planejo v krohot, ona pa zadržuje solze ter poskuša skriti svoja občutja: žalost, bes, bolečino, trpljenje in seveda razočaranje, saj se ji smeji tudi on. Vedno postavlja druge ljudi na prvo mesto, pred sebe in se zanje žrtvuje. Sama ostane vso noč pokonci, le da lahko prijateljica Ančka dlje spi. Ko bežijo, gre vedno še enkrat nazaj in se prepriča, če so res vsi odšli, če so odnesli vse ranjence in če so zabrisane vse sledi. Že takoj na začetku pripovedi jasno pove, da je ni strah. Zase ji je že vseeno, strah pa jo je za druge. V vseh štirih letih vojne, je strah prisoten v njenih očeh le takrat, ko je on ranjen in leži v bolnišnici v Kočevskem rogu. Z vsem, kar ji v življenju pride naproti, se sooči in spopade. Mislim, da jo dobro okarakterizira njena poved: »Raje umrem, kot da bi bežala.« (13) Ko se moški poženejo v beg, ona pograbi pištolo in teče v napad. Ko so na sestanku pri vrhovnem štabu obkoljeni, ona v toči strelav teče v gozd in se celo vrne po prestrašene junake, ki so se želeli predati. Je torej ženska, ki premore več poguma, kot cela vojska. Med prečkanjem reke tvega življenje, ker si prizadeva rešiti svojega konja. Upre se Dušanu, nadomestnemu komandantu, ki je sredi zime brezobzirno ukazal pobrati vso hrano po hišah. Nikoli pa ne obsoja. Pripravljena je razumeti Milana in njegovo pripadnost domobranstvu ter ga reši kazni. Štiri leta leži v gozdu, v času lakote, mraza in hudih naporov, ko se življenje nikamor več ne premakne. Drug drugemu gledajo pod prste, preštevajo makarone, ki jih je dobil soborec in celo ocvirki so postali več vredni od življenja.³ Kljub svoji mladosti se počutijo stare in izpraznjene. Ne znajo se potolažiti, saj nihče več ne verjame v besede, da bo vse v redu. Ona meni, da za ljubezen v takih okoliščinah ni prostora, zato jo prestavi na čas po vojni, pozneje pa obžaluje, da se nista poročila kar tam sredi gozda.

Če ona bega ne sprejema pod nobenim pogojem in se z vsako težavo, ki nastopi, spopade, je moškemu liku beg bližji. Na začetku on pravi: »Če bi bil jaz ranjen, bi se pri priči ustrelil.« (12) Stanka Hrastelj v spremni besedi pravi, da je ta izjava na prvi pogled znak plemenitosti, vendar hkrati sporoča, da ko bo hudo, se bo umaknil in pobegnil (199). Ko mora povedati Viktorjevim domačim, da jim je umrl sin, zbeži. Ko ranjen obleži in skoraj izkrvavi, z roko išče pištolo in si želi smrti. Želi si stran od vojne, lakote, nesreče in stran od neprestanih odločitev, od katerih je odvisno življenje ljudi. Večkrat pove, da bo odšel za očetom v

³ Ubita sta bila dva mlada fanta, partizana, ker sta pojedla ocvirke, ki so jih hranili samo za ranjence. Kresetova o tem zgolj poroča, prizorom mučenja in ubijanja se namreč vedno izogne.

Ameriko⁴, a tega nikoli ne stori, saj vedno dobi izgovor, da pot premakne v prihodnost. Med vojno si želi, da bi ji lahko postavil hišo ob morju, pozneje pa se tega otepa, saj pravi, da bi mu bilo nerodno.

Moškemu, ki svojih sanj ne uresniči, stoji nasproti ženska, ki se bori za svoje želje. Pripovedovalka si želi svobode in se predaja sanjam o morju. Njena želja, da bi ga vsaj enkrat v življenju videla, je tako močna, da jo v hudih časih drži pokonci in ji pomaga pretrpeti vse grozote. Te svoje sanje tudi uresniči. Po koncu vojne si želi posvetiti se študiju, kar si tudi izbori, pa čeprav s težavo. Že v času pred vojno sta se morali mati in teta boriti za njeno izobrazbo, saj je oče od nje, kot od edine hčerke, zahteval domače delo.

Pomembno vlogo v romanu imajo knjige. Njo v literarni svet popelje brat Franc, s katerim sta brala in nato debatirala ter sanjarila. Ko njej in njemu po vojni dodelijo stanovanje, je ona presrečna, saj dobita tudi police polne knjig. Po sporu med Titom in Stalinom morajo odstraniti vse, kar diši po Sovjetski zvezi, vendar se ona ruskim knjigam noče odreči in odločno pravi: »Pa saj so bile napisane pred Stalinom.« (116) Tudi njemu je graščak nekega gradu posojal razna dela, ki jih je nato prebiral cele dneve in noči: »Bral sem, ko sem čakal na vozu v gozdu, medtem ko so nalagali drva za grajsko družino, in bral sem, ko sem hodil peš domov. Kolikokrat sem se spotaknil, ker sem gledal v knjigo in ne pod noge.« (51)

Po vojni želita zaživeti normalno in nadaljevati življenje tam, kjer se je ustavilo, vendar sta oba vržena v politično delo, iz katerega ne moreta izstopiti. Nепrestano se morata udeleževati partijskih sestankov. Ona se poskuša otresti partije in se umakniti iz političnega življenja, zato se cele dneve in noči uči, da dokonča gimnazijo. Kljub temu mora še vedno opravljati poslansko delo, obešajo ji nove funkcije in naloge, dokler ne dobi dela kot restavratorka slik. Iz posušenega blata, v katerega so v začetku vojne poskrili knjige, dokumente in slike, si prizadeva zbuditi vsaj delček zgodovine. Ljubljana je osvobodjena, vendar je ta svoboda le navidezna, saj morajo ves čas paziti, kaj govorijo in kaj delajo, saj sicer takoj sledijo sankcije.⁵ Njo ves čas oblegajo očetovi sorodniki in se ji dobrikajo, čeprav so jo vedno sovražili. On se ne spominja skoraj nikogar izmed vseh partijskih funkcionarjev, ki kar tekmujejo med seboj o tem, kdo je naredil več za revolucijo v vojnih letih. Tudi ona razmišlja

⁴ Zaradi pomanjkanja denarja je oče odšel v Južno Ameriko, iz katere pa se ni več vrnil. Prejeli so nekaj njegovih pisem, nato pa so se vse sledi izgubile.

⁵ V Jugoslaviji in Sloveniji so se zgodile velike spremembe, ko je prišlo do spora s Stalinom oziroma Informburojem leta 1948. Številne komuniste, ki se niso distancirali od Stalina, je vodstvo izločilo in kaznovalo s prevzgojnim zaporom na Golem otoku (Prunk 2002: 158).

podobno: »Če bi bilo res med vojno toliko aktivnih ljudi, kot jih zdaj zahteva dvojna leta⁶, bi sovražnika premagali lahko kar v treh dneh.« (138)

Ko gleda v preteklost, se ji zdi, da je bilo življenje med vojno veliko bolj enostavno, saj si imel na izbiro le dve možnosti: beg ali napad, torej življenje ali smrt. Tudi njega na vojno vežejo spomini na noči iz gozda, polne načrtov, sreče in miru. Če strah v vojnih letih ni bil prisoten, pride na plano po vojni. Nепrestano jo je strah, da bodo ostali brez hrane, saj je revščina še vedno velika. Pripravljena je spati na golih tleh, njena edina obleka pa je stara uniforma in dvoje spodnjih hlač. Celo zobno krtačko si mora deliti. Želita se poročiti v ožjem krogu družine, vendar njuno poroko, na katero povabijo preko sto ljudi, prestavijo v štab KNOJ-a. Poskušata si ustvariti družino, vendar so težka partizanska leta, polna naporov, mraza in lakote, pustila posledice tudi na njenem telesu. Najprej rodi mrtva dvojčka, nato pa šibko deklico, ki se mora boriti za življenje. Dojenčica je že po treh tednih potisnjena na stran, saj mora biti ona nепrestano prisotna na nujnih partijskih sestankih, poleg tega pa še študira na univerzi in poučuje.

Leta 1952 se v pripoved vključi še tretja pripovedovalka – hči, ki odpre poglavje z besedami: »Končno sem z mamó sama.« (124) Doma mama nепrestano dela, je zaprta v dnevno sobo, zvečer pa je ni doma. Ko se starša vrneta, pa nikoli ne prideta sama. Boli jo, da si mora mamó ves čas deliti. Toplice tako sprva razume kot »nekaj, kjer imaš mamó sama zase«, vendar se tudi tam kmalu pojavijo ljudje iz vojnih časov, ki ji mamó 'ukradejo'. Že od rojstva je politika del njenega življenja, zato ni nič čudnega, da si tudi sama, po vzoru matere in očeta, želi postati partizanka.

Življenje se hitro spreminja, od lesenih bajt, kritih s slamo do vil na morju. Spremeni se tudi odnos med starši in otroki. Če on svojo mater vika in se ona svojega očeta še vedno boji, se njima hči upre. Starša se zaradi dela skoraj ne vidita več, družijo pa ju spomini na vojno in želja po lepšem življenju. On, za razliko od nje, se v tem novem zakompliciranem življenju ne znajde in ga ne dohaja, zato se veliko prepirata.

Njuna hči postane prava popotnica. Potuje po Londonu, Avstraliji, Istanbulu, Singapurju, Darwinu... Želi si čim dlje od Ljubljane, saj jo to mesto duši, čeprav ga ima rada. Kot pravi Maruša sama: »Ljubljana je bila vedno mesto, iz katerega sem morala oditi, ker sem bila lačna drugega, novega, širšega. Ampak rada sem se vračala [...]. [...] Ljubljano imam prekleto

⁶ Vsem, ki so bili v partizanih, se bodo tista leta štela dvojno za pokojnino.

rada.« (Velikonja 2014: 152 – 153) Najmlajša pripovedovalka še vedno čaka na izpolnitev očetove obljube, da bosta šla v Latinsko Ameriko, vendar se mora tja odpraviti kar sama. Nato se poroči, ker se je pač revolucionarno poročati in ima otroke. Kmalu po Titovi smrti, umre še njen oče, on. Ona obžaluje, da za otroke nista imela nikoli pravega časa in da je bilo njuno življenje prežeto z delom, partizanskimi zgodbami in proslavami.

Roman se zaključi v letu 2012 z izmišljenim prizorom, polnim sanj in želja, ko najstarejša hči skupaj s svojimi otroki, vnuki, sestro in bratom potuje z ladjo v Južno Ameriko, v očetove neizpolnjene sanje. Želijo si »stran od tistega zadušljivega, od tistega mračnega, polnega kosti in maščevanja. Zagovarjanja. Opravičevanja.« (2012: 185).

Tako kot roman se tudi kratke zgodbe v zbirki *Vsi moji božiči* začenjajo in medias res, običajno pa se končajo odprto in nepričakovano, na primer: »Le kdaj se bodo otroci vrnili?« (Krese 2006: 19) ali pa z mislimi: »Sedim sama v Berlinu. Naj se podam na pot k svojim, več kot tisoč kilometrov daleč: Nočem nazaj. Nekoč sem si tako želela biti končno sama.« (11) Ko pa je Maruša Krese dočakala ta trenutek samote in se je na božič, ki zanjo pomeni čisto vsakdanji dan, prebijala skozi mesto, so se ji ulile solze. Vrnila se je domov, sedla za računalnik in začela pisati drobne intimne zgodbe. Te reflektirajo njeno notranjo stisko, ki je v nasprotju z božičnim praznovanjem, polnim sreče, radosti in veselja. »Nisem razmišljala o knjigi, temveč o svojem očiščenju, naenkrat se mi je zdelo, da je bilo vsega preveč za eno življenje, vsi ti drobni, prekleti spomini...«, pravi avtorica (V: Delo 2007: 19).

Tudi v tem delu se odpira vprašanje o razmerju med biografsko resničnostjo in literarno izmišljajo. Kresetova ne spreminja identitete oseb, osebno izkušnjo pripoveduje prvoosebna pripovedovalka, ki ima tri otroke. Če te v romanu nimajo lastnega imena in ostajajo poimenovane zgolj kot ona, on, vnuk, deček, sin, hči, mali..., pa v tej zbirki dobijo svoja poimenovanja: Ana, David in Jakob. Takoj opazimo, da gre za resnične drobce iz avtoričinega življenja, čeprav njeno ime ni zapisano na nobeni strani zbirke. Neimenovana ostane tudi v romanu. V romanu v prvi vrsti spremljamo zgodbo nje in njega (Marušine mame in očeta), ki se razpotegne vse do sedanjih časov, v zbirki pa svoja občutja izraža zgolj ona (Maruša) sama.

Kratke zgodbe prikazujejo le izsek iz življenja literarne osebe, zgolj nek droben, na videz nepomemben trenutek, v katerem se razodevajo pripovedovalkine misli in njeno občutje krize. So zgolj povod za razmišljanje o njenem življenju, ki se bralcem razgrinja na dlani. V delu *Vsi moji božiči* avtorica ruši tradicionalno podobo tega praznika. Ob besedi »božič« nemalo kdo pomisli na družino, zbrano ob jaslicah in božičnem drevescu, pod katerim se bohotijo v

pisan papir zavita darila, ali pa na družino, združeno okrog mize, polne prazničnih dobrot. Pripovedovalka pa namesto tradicionalnega praznovanja, sedi za teleprinterjem in ljubljanskemu časopisu pošilja reportažo o londonskih čarovnicah, potuje z družino v skoraj praznem letalu v San Francisco, je na poti iz Berlina v Ljubljano ali pa čaka sina, da konča dializo. Umika se v osamo, v delo ali v potovanja.

Marušini božiči se dogajajo na različnih koncih sveta, od Ljubljane in Bogneče vasi do Berlina, Iowe, Londona in drugih svetovnih mest. Seli se iz dežele v deželo, iz mesta v mesto, če ne drugega, vsaj iz stanovanja v stanovanje. Ko poskušajo praznovati klasičen božič in v Tübingenu pripravijo veliko okrašeno drevesce, pod katerim so številna darila, ona pravi: »Še pet minut božiča, pa bom začela kričati [...]«. (Krese 2006: 85) Nikoli ni prisotne tiste prave želje po božiču, prav nasprotno: vsakič znova beži stran od okrašenih božičnih dreves in božičnega praznovanja. Velikokrat se s potovanjem na ta dan izogne »nepotrebnim solzam, odvečnim zameram, božičnim darilom, kupljenim na hitro...« (23). Že v prvi zgodbi z naslovnim dodatkom Vsi moji božiči, vse moje življenje je na eno stran postavljeno bleščeče ulično božično vzdušje, na drugi strani pa pogled v prazno, ki se še stopnjuje v vprašanje: »Le kaj bomo sedaj?« (11)

V romanu je vzpostavljeno kronološko zaporedje, poglavja se namreč razvrstijo po letih: 1941, 1952, 1968 in 2012, z izrazitim poudarkom na prvem delu. Kronologija kratkih zgodb pa je podrti, dogodki so postavljeni pred nas poljubno, kot se avtorici naključno nizajo na papir. Osredinjajo se na en dan v letu – na božič, vse od praznovanja v otroštvu pripovedovalke do praznovanja s svojimi že odraslimi otroki. Zdi se, da nekronološkost še bolj poudarja fragmentarnost kratkoprozne zbirke.

Že kot otrok se je zavedala, da je božič pri njih doma drugačen. Opazovala je prepevajoče ljudi s svečami na poti, ki so se odpravljali v cerkev, in razmišljala, zakaj ne grejo tudi sami k sveti maši. Stara mama ji je hitro obrazložila, da je župnik med vojno izdal očeta, družina pa je ostala živa zgolj zato, ker jih je opozoril sosed. Njeni starši so na sveti večer vedno odhajali na partijski sestanek in za njihovimi vrati ni nikoli tako lepo dišalo kot za drugimi. Kot deklica se je spraševala: »Le kaj se dogaja za temi dišečimi vrati? Zakaj je ta večer tako drugačen? Zakaj mojih staršev na ta večer ni nikoli doma in zakaj drugi starši na ta dan še posebej skrbijo za svoje otroke? Kaj pomeni božični večer? Je to kaj lepega ali strašnega? Kdo ve?« (Krese 2006: 28) Njena radovednost in odprtost jo privedeta do odgovorov na ta vprašanja. Kmalu ugotovi, kaj se dogaja za tujimi vrati, celo doseže, da v njihovi kuhinji

zadiši po potici, hišno pomočnico Pepco pa prepriča, da jo odpelje v cerkev na ogled jaslic. V otroških letih ni nikoli okusila sladkosti božiča, pa tudi pozneje ni znala tega privleči na plano in tako ni praznik ne pridobil ne izgubil na pomenu. Izoblikuje svoj kritičen pogled na ta dan, ki je po njenem mnenju izgubil nekaj lepega, skrivnostnega in božičnega. Prav ta odnos privede tujce do posplošitve, da je neskrbna in neodgovorna mati:

»Zadnja leta nam je nekako prešlo že v navado, da se na božični večer peljemo iz Berlina v Ljubljano. [...] Avtocesta je prazna in na vsaki bencinski postaji nas ljudje gledajo z usmiljenjem. Blagajničarka na eni izmed njih, mislim, da blizu Leipziga, nam zaželi vesel božič in nam podari majhno plastično božično drevo. Verjetno se ji zasmilijo otroci s tako neodgovorno mamo.« (23)

Ko enemu od očetov svojih otrok pove, da nimajo ne božičnega drevesa ne daril, ji ta odvrne: »Saj sem vedel, da si nemarna mati.« (69) Tudi drugi vzdihne v telefon: »Ubogi otroci.« (70)

Kljub netradicionalnemu praznovanju božiča pa vemo, da je skrbna mati, ki se za svoje otroke žrtvuje. Svojo skrb usmerja tudi na popolne neznance, pomaga namreč vsem beguncem iz Bosne in jim nudi varno zatočišče v svojem domu.

V delih *Da me je strah?* In *Vsi moji božiči* avtorica žensk ne povečuje, ampak jih prizemlji, saj so označene z dobrimi in slabimi lastnostmi. Karakterizacija ne ustreza črno-beli delitvi literarnih oseb, ampak so predstavljene kot kompleksne osebe. Njihov značaj razberemo predvsem iz notranjega monologa. O njih ne govorijo drugi, pač pa le one same.

Alojzija Zupan Sosič (2015: 189) ugotavlja, da med govornimi tehnikami v najnovjšem romanu prevladuje dialog, monolog je vezan predvsem na prvoosebno pripoved, notranji monolog in doživljeni govor pa se pojavita v romanih z modernističnimi značilnostmi. Za roman *Da me je strah?* je značilen preplet monologa, dialoga, notranjega monologa in doživljenega govora. Dialogi so zapisani tradicionalno z ustreznimi ločili in osamosvojeni v vrsticah. Pogosto dobesednemu navedku manjka spremni stavek in tako mora bralec sam izluščiti iz besedila, kdo je govorec. Zelo veliko je notranjega monologa, ki mehko in pretočno prehaja v dialog, tako da pogosto niti ne zaznamo, da se je notranji monolog že prevesil v pogovor in obratno.

*Sedeli sva in jedli jagode, ki jih je nabrala Ančka med potjo, ko se je vračala v brigado.
»Veš, v bolnišnici me je obiskal Vinko. In slišala sem, da se je Marija tam v Bosni močno zaljubila.«*

Marija. Se bomo še kdaj srečale? Skupaj smejale? Peljale na kolesu? Bova prišli kdaj do morja? Marija, me slišiš?

»Oče in mama te pozdravljata. Mama je rekla, naj te nič ne skrbi.«

Spet se moramo odpraviti na pot. Na druge položaje. Hodim za Ančko. Bo zmogla? Saj že vsi postajamo prave razvaline. Danes, ko sem zagledala Ančko, mi je v hipu postalo jasno, kaj se z nami dogaja. Starci smo postali. Včasih nisem razumela, če je nekdo za nekoga dejal, da je človeška razvalina. In zdaj vem. To sem jaz, to je Ančka, to je on. Mi vsi. (Krese 2012: 56)

V odlomku se dialog z Ančko preveša v notranji monolog. Pripovedovalka pogreša prijateljico Marijo in se sprašuje, če se bodo še kdaj videle in se imele lepo. Avtorica razgalja pred nas skrbi pripovedovalke za Ančko in njeno razmišljanje o vplivih vojne na vse vojskujoče. Delo nam daje občutek, da se vse odvija pred našimi očmi, saj je napisano v sedanjiku, prav tako je napisana tudi zbirka kratkih zgodb. Stavki so v obeh literarnih delih kratki in odsekani ter se večkrat končajo v nemškem stilu – z glagolom. Jezikovno sta deli zelo zgoščeni.

V zbirki *Vsi moji božiči* je dialoga občutno manj. Zapisani so z ustreznimi ločili, niso pa osamosvojeni v vrsticah. Tudi tu prevladuje notranji monolog. Pred nami se neprestano odvijajo pripovedovalkine misli in njena občutja ob vsakdanjih, drobnih dogodkih. Med tekom po snegu za Ano razmišlja o vloženi marmeladi, med letenjem v avionu pa razmišlja o svojih propadlih zakonih: »Kaj, za vraga, mi je bilo, da sem se že spet opekla. Kaj res ne znam oceniti moških. V vsakem zakonu namesto njih postajam moški.« (Krese 2006: 21) Od nje se pričakuje vloga matere, žene, gospodinje, poleg tega pa mora še služiti denar in finančno preživljati družino. Pogumno vzgaja otroke in skrbi za dom. Spregovori o možeh: prvi ima ljubimca, drugi pa je histeričen. Moški jo vedno znova razočarajo, zato se lahko zanese le še nase. Gre za lik matere, ki ne vztraja v nesmiselnem zakonu, pač pa se na življenjsko pot poda samostojno. Ko čaka starejšega sina, da konča dializo, sama pri sebi razglablja, se sprašuje in obtožuje, kaj je v življenju storila narobe. Kliče na pomoč, vendar ostaja sama. V zgodbah je tako izpostavljena tudi eksistencialistična nota.

V zbirki so zgodbam priložene črnobeke fotografije avtoričine sestre Mete Krese, ki na prvi pogled izgledajo nenavadne, vendar se popolnoma ujemajo z besedilom. Te ne delujejo prav nič kaj praznično, saj gre za fotografije stanovanjskega inventarja, ki pa nimajo neposredne povezave z božičem. Čeprav so v ospredju božične jaslice, so v ozadju računalniška miška,

ekran in računalnik, polepljen z listki. Ali pa je v prvi vrsti likalna miza, na kateri je čokoladni Božiček, kateri je lahko tudi založen za kuhinjskimi pripomočki. Tudi če so v ospredju balončki, je v ozadju kup perila. Ali pa najdemo zvezdasto škatlo za piškote v potovalski, med kupom kar nametanih oblek, sneženi krogli z Božičkom sta med knjigami, tradicionalni modelčki za piškote, v obliki zvezd, lunic, srčkov, drevesc., pa se nahajajo na vratni kljuki. Bralcu dajo občutek osamljenosti in tako dokončno pometejo s tradicijo.

6. ZAKLJUČEK

Čeprav se zdi, da Maruša Krese piše vedno eno in isto zgodbo, zgodbo svojega življenja, pa jo vendar piše vsakokrat drugače. Obe deli sta postavljeni pred bralce neposredno in brez olepšav: prvo z neprizanesljivim vojnim stanjem in usodo partizanov, drugo pa s 30 različnimi praznovanji božičev, preko katerih avtorica razgrinja svoje življenje. V obeh delih čutimo odtekanje časa skozi pripovedovanje glavne osebe od svojega otroštva do starosti oziroma še dlje, preko lastnih potomcev. Življenje se ves čas spreminja, a prav to je njegov največji čar. Res je, da zaradi tega minejo lepe stvari, hkrati pa tudi tiste slabe. Naj zaključim z mislimi glavne literarne osebe v romanu:

»Res razpada vse. Naša dežela. Naša prijateljstva. Naša zgodovina. Naša življenja. Naši nagubani obrazi, prehitro ostareli. Naša utrujena telesa. Pogledam v nebo. Noč se bliža prav tako hitro kot smrt.« (Krese 2012: 177)

7. POVZETEK

V diplomski nalogi sem primerjala roman *Da me je strah?* in kratkoprozno zbirko *Vsi moji božiči* avtorice Maruše Krese. Na začetku sem na kratko opisala slovensko partizansko gibanje med drugo svetovno vojno, saj je roman umeščen v veliki meri prav v to obdobje slovenske zgodovine. Ker sta obe obravnavani deli avtobiografski, sem povzela avtoričino življenje, ki je ključno za boljše razumevanje razmerja med faktom in fikcijo. Kljub temu, da se je avtorica trudila, da ne bi pisala družinskega romana, pa nam že kratko guglanje potrди, da gre za njeno zgodbo in zgodbo njenih staršev. V obeh delih sta v ospredju ženska literarna lika. V romanu nam zgodbo pripoveduje partizanka, ki se bori v Kočevskem Rogu. To jo je izoblikovalo kot trdno in pokončno žensko, ki se zoperstavi vsaki težavi, ki ji prekriža pot. Deluje pogumno in hrabro, čeprav je v sebi neodločna in krhka. Partizanstvo obeh staršev usodno zaznamuje tudi njuno hčerko. Tretja pripovedovalka se pojavi v romanu leta 1952. Ta se razvije v pravo popotnico, zaznamovano s študentskimi protesti, hipijevstvom in uporništvom. Če lahko v romanu *Da me je strah?* potegnemo vzporednico med avtorico in tretjo pripovedovalko, pa je v zbirki *Vsi moji božiči* pripovedovalka le ena – ona sama. Ta ob spominih problematizira vlogo ženske, ki poskrbi za veselo družinsko slavlje. Njeni božiči se dogajajo na različnih koncih sveta, vendar nikjer ni prisotne želje po praznovanju. Družinski praznik ni prikazan tradicionalno, saj nomadkinjo božič večkrat 'preseneti' na poti. Kljub praznovanju brez božičnega drevesca in daril, vemo, da je skrbna mati, ki pogumno vzgaja svoje otroke. V zgodbah je vzpostavljeno nasprotje med njeno notranjo stisko in zunanjim veseljem. Ženski liki Maruše Krese so prikazani tako z dobrimi lastnostmi, kot tudi s slabimi. So trdne in pokončne, kar je tudi ključnega pomena za preživetje.

8. LITERATURA

8.1. VIRI

Krese, Maruša, 2006: *Vsi moji božiči*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Krese, Maruša, 2012: *Da me je strah?*. Novo mesto: Goga.

8.2. LITERATURA

Bogataj, Matej, 2008: Maruša Krese: Vsi moji božiči. Postaje na poti. *Mladina* 7. 66.

Bogataj, Matej, 2012: Maruša Krese: Da me je strah?. Med strahom in dolžnostjo. *Mladina* 49. 68.

Bokalič, Nina, 2015: Primerjava romanov Da me je strah? Maruše Krese in Angel pozabe Maje Haderlap: Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.

Čeh, Jožica, 2008: Med fikcijo in resničnostjo v avtobiografski prozi. *Jezik in slovstvo* 53/3 – 4. 23 – 35.

Geršak, Ana, 2013: Maruša Krese: Da me je strah?. *Sodobnost* 77/3. 330 – 332.

Hrastelj, Stanka, 2012: Partizanski prapori in Antigona. Krese, Maruša: *Da me je strah?*. Novo mesto: Goga. 188 – 201.

Hriberšek, Zala, 2008: Prazniki in življenje. *Apokalipsa* 124/125. 161 – 165.

Juvan, Marko, 2006: *Literarna veda v rekonstrukciji*. Uvod v sodobni študij literature. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Zbirka Novi pristopi). 206 – 233.

Kmecl, Matjaž, 1995: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović. 208 – 212.

Komelj, Miklavž, 2009: *Kako misliti partizansko umetnost?*. Ljubljana: Založba /*cf.

Lešnik, Doroteja, 1995: Slovensko partizanstvo. Lešnik, Tomc, *Rdeče in črno*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. 9 – 109.

- Petrič, Tanja, 2008: Maruša Krese: Vsi moji božiči. *Sodobnost* 72/3. 450 – 453.
- Prunk, Janko, 2002: *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- Velikonja, Varja, 2007: Vsi ti drobni, prekleti spomini *Delo* 49/7. 19.
- Velikonja, Varja, 2014: Maruša Krese in memoriam. *Borec* LXVI/703 – 705. 149 – 156.
- Zabel, Blaž, 2013: Tam, na morju. *Literatura* 25/ 263/264. 226 – 229.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2003: *Zavetje zgodbe. Sodobni slovenski roman ob koncu stoletja*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Zbirka Novi pristopi).
- Zupan Sosič, Alojzija, 2006: *Robovi mreže, robovi jaza: Sodobni slovenski roman*. Maribor: Litera.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2010: Literarnost, ponovno. *Primerjalna književnost* 33/3. 199 – 220.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2013: Etika partizanov v sodobnem slovenskem romanu. Bjelčevič, Aleksander (ur.) *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 49. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 46 – 53.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2014: Partizanska zgodba v sodobnem slovenskem romanu. *Jezik in slovstvo* 59/1. 21 – 43.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2015: Govor v sodobnem slovenskem romanu. *Slavistična revija* 63/2. 183 – 195.

8.3. SPLETNI VIRI

- Umrla je pesnica, pisateljica in novinarka Maruša Krese. <https://www.dnevnik.si/1042570904> (18.3.2016)
- Maruša Krese: Ali si Marija ali pa čarovnica. <http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/marusa-krese-ali-si-marija-ali-pa-carovnica.html> (18.3.2016)
- Zadnji pogovor z Marušo Krese. <http://kultura.novomesto.si/si/revija-rast/?id=10233> (18.3.2016)

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, junij 2016

Leja Furlan